

DON CROONENBERG

Gelul

NOORDBOEK FILOSOFIE

© 2022 Don Croonenberg | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: René van der Vooren

Boekverzorging: Elgraphic

Ontwerp binnenwerk: René van der Vooren

ISBN 978 90 5615 906 1

NUR 730

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

VOORWOORD

De Wet van Sturgeon, ruim zeventig jaar oud, stelt dat het meeste wat wij zeggen en schrijven onzin is. *90 percent of everything is crap*. Bullshit, bagger, troep, tinnef, gelul, larie, gezwatel.

Dit boekje, hopelijk horend bij die overige 10 procent, is een persoonlijke verkenning van begrippen als twijfel, vergissing en waarheid. Stellingen, experimenten, citaten, film-dialogen en suggesties om je aan het denken te zetten wisselen elkaar af. Soms van de hak op de tak, soms verdwalend, soms halfbakken. Beschouw het als een filosofische oefening in de vorm van een dagboek, met enig gezond verstand als leidraad.

We beginnen op 6 januari 2021, toen een losgeslagen meute Capitol Hill in Washington bestormde en de wereld zich afvroeg wat daar werkelijk is gebeurd. Ik wens je veel goede moed.

Opstandige Truther gelooft niet
dat hij in het Capitool was

Een bericht van satirisch nieuwskanaal *The Onion Newsletter*, begin februari 2021: Thomas Keleher denkt dat hij niet aanwezig was bij de bestorming van het Capitool in Washington op 6 januari. Hij zegt: 'Iedereen had die selfie van mij kunnen maken terwijl ik op het Capitool afrende. En iedereen kan zo'n selfie daarna op mijn Facebookpagina zetten. Het is nepnieuws, gelogen door lieden die samenzweren tegen de president.' Dat geldt ook voor het filmpje dat op Kelehers telefoon is aangetroffen. Daar is te zien hoe hij een raam van het Capitool aandiggelen slaat en even later in papieren rommelt op het bureau van Speaker of the House, Nancy Pelosi. Allemaal deepfake en als mens zit hij zo ook niet in elkaar. 'Denk je nou echt,' zegt Keleher, 'dat ik 700 mijl naar Washington ben gereden, om met een paar Trump-supporters een nachtje te slapen in het Marriott, het Capitool te bestormen en daar dan over te gaan lopen opscheppen? [...] Echt? Hoe naïef denk je dat ik ben? Ik heb inderdaad een vage herinnering aan de bestorming van het Capitool, maar dat komt omdat Bill Gates een van z'n 5G-satellieten heeft gebruikt om nep-herinneringen in mijn hoofd te planten.' Keleher zou ook hebben gezegd dat hij, mocht hij werkelijk bij het Capitool zijn geweest, een undercover FBI-agent was geweest die het tuig zou hebben aangepakt.

Stel dat Thomas Keleher geen fictief persoon is en je ontmoet hem. Wat zou je hem vragen?

Begin juni 2021 tweette Maggie Habermann, journalist bij *The New York Times*, dat Donald Trump denkt over niet al te lange tijd weer in het Witte Huis te zitten. Meerdere mensen hebben hem dat horen zeggen. Eentje gaf toelichting. 'Hij (de voormalige president) is met een aantal mensen bezig om dat te regelen.' Een paar dagen eerder had nationaal veiligheidsadviseur Michael Flinn zijn bewondering geuit voor de staatsgreep in Myanmar, en zich afgevraagd waarom je in de vs geen staatsgreep zou kunnen plegen. Trump vond dat een interessant idee.

Wat denk je nu?

Bullshit, zegt Harry Frankfurt, lijkt zich buiten de orde van waar of onwaar op te houden. Bullshitters liegen niet, ze geven niks om feiten en produceren slechts nonsens. Is dat bij de Truther het geval? Zou je niet op zijn minst kennis moeten hebben van enkele feiten, van ware beweringen die over een bepaalde stand van zaken zijn gedaan? Is dergelijke kennis niet onmisbaar om nonsens als nonsens te herkennen? Je moet ervan op de hoogte zijn dat er op 6 januari 2021 een bestorming van het Capitool heeft plaatsgevonden. Je moet iets hebben meegekregen over liegende politici en complottheorieën. Bullshit als zodanig herkennen veronderstelt, in dit geval, kennis van feiten waarover je ware of onware uitspraken kunt doen. Je herkent ironie, humor en je begrijpt dat dit nieuwsbericht het complotdenken aan de kaak stelt. Mensen blijven tot in het ongerijmde vasthouden aan hun beeld van de wereld. En dat wereldbeeld wordt almaar hongeriger.

Waarom heb je niet meteen de neiging om te twijfelen aan de tweet van journalist Maggie Habermann, ondanks de absurditeit van een mogelijke staatsgreep in de vs? (Is het wel zo absurd?)

‘Ik geloof uw woorden noch de onderbouwing van uw stellingen.’ Niettemin is onomstotelijk vastgesteld dat de aarde niet het centrum van het heelal is. Je kunt heel lang iets geloven, dat onwaar blijkt. Jij hebt mogelijk gelooft in het bestaan van kabouters of marsmanneltjes, al heb je er nooit meer van gezien dan een tekening.

Je ontmoet een promovendus in de sterrenkunde die belangstelling heeft voor astrologie. Na 25 jaar wetenschappelijk onderzoek zegt hij ervan overtuigd te zijn dat alle ingrijpende gebeurtenissen in de wereld tijdens die kwarteeuw samenvielen met bepaalde bewegingen van de sterren. Hij ziet zelfs een oorzakelijk verband; zonder die bewegingen in het heelal hadden al die ingrijpende gebeurtenissen nooit plaatsgevonden. Nooit heeft hij iets gezien of geconcludeerd dat tegen zijn theorie telt. En hij heeft zo veel aanwijzingen voor zijn theorie, dat hij niet denkt ooit van gedachten te veranderen.

Een rechtbank in Carolina heeft ontdekt dat een man 27 jaar opgesloten zat voor een misdaad die hij niet beging. Vele jaren gelooft men, op basis van bewijsvoering, in de schuld van de man. ‘Mijnheer x heeft op dag y persoon z van het leven beroofd’ wordt gekwalificeerd als een ware uitspraak. Een uitspraak – oordeel – die correspondeert met een bepaalde (gereconstrueerde) stand van zaken op enig moment in de tijd. Alleen, het bleek niet zo te zijn. Je kunt lang overtuigd zijn van iets, dat onwaar blijkt.

Tijdens de coronacrisis steeg het aantal waarnemingen van ufo’s in westerse landen met tientallen procenten. Wetenschappers hebben geen aanleiding om te denken dat ufo’s zich tijdens een pandemie vaker laten zien dan normaal. De meesten hebben ook geen goede reden om te veronderstellen dat ufo’s bestaan. Toch is het aantal observaties, met fo-

to's vastgelegd, van ongeïdentificeerde vliegende objecten sterk gegroeid en is uit interviews met waarnemers gebleken dat ze geen twijfel hebben over wat ze hebben gezien.

Het Pentagon rapporteerde over het gestegen aantal observaties van 'vliegende objecten' die dingen kunnen die voor ons onbegrijpelijk zijn. Ze bewegen zich sneller voort dan het geluid maar gaan onhoorbaar door de geluidsmuur heen. Ook maken ze bewegingen die wij niet na kunnen doen. Denk jij anders over ufo's nu het Pentagon erover heeft gepubliceerd? Zou je 'ufo's bestaan' als een ware uitspraak gaan beschouwen? Bestaan, zoals ook jouw fiets en mijn hond bestaan? Het Pentagon baseert zich op ooggetuigenverslagen van piloten. Die zeggen te 'weten' dat er objecten rondvliegen die we niet kennen. En dat weten ze omdat ze geloven dat ze ze hebben gezien.

Zou je kunnen bedenken hoe je een zinnig gesprek voert met Thomas Keleher? Met een piloot die een ufo heeft gezien? Wat bedoel je met een zinnig gesprek? Een voorwaarde is dat we (bij alle verschillen in wereldbeeld en taalspel) in min of meer dezelfde wereld leven. Ik bedoel: dat we (deels dan toch) over dezelfde kennis beschikken, dezelfde regels volgen. Als jij naar een boom wijst en 'boom' zegt, dan is het handig dat ik begrijp wat je doet en zegt. Dat ik begrijp dat er een verband is tussen jouw woorden en 'boom', de stam met bladeren en takken die ik voor me zie. Dat jouw handeling (ergens naar wijzen) een aanwijzing voor mij is. Dat het om 'boom' gaat, niet om 'boon' of 'room' of 'appel'. Dat ik weet dat je me niet wilt misleiden. Dat je me niet per ongeluk verkeerd voorlicht.

Wat bedoel je als je zegt: 'Ik begrijp je en ik ben het met je eens?' Of: 'Ik begrijp je maar zie het anders.' Wat kunnen de gevolgen zijn? Ze staken Giordano Bruno in brand toen hij

zich achter Galilei schaarde en de kerkelijke waarheid be-
streed dat de aarde het middelpunt van het heelal is.

Miljoenen mensen waren er eeuwenlang rotsvast van over-
tuigd dat de aarde het middelpunt van het heelal was. En
plat, want dat is wat de zintuigen hun elke dag vertelden. 'Ik
weet dat x' – de ene keer is 'het gezag' de bron, de andere keer
je persoonlijke ervaring.

Je zegt dat je 'iets weet'. 'Iets begrijpt.' Ik kan niet zeggen dat
ik voor alles dat ik weet een reden of verklaring heb. Ik weet
veel waarvan ik niet weet waar het vandaan komt. Ik weet
van alles waar ik niks mee kan of moet. Ik weet dat de aarde
min of meer rond is. Vele beelden van gezien. Ik zou niet we-
ten hoe ik zou moeten twijfelen aan de rondheid van de aar-
de. Het lijkt me ook onwaarschijnlijk dat ik me al tientallen
jaren vergis. Tegelijk hoeft het niet een zintuigelijke erva-
ring te zijn die maakt dat ik al of niet ergens aan twijfel. Ik
hoef niet met mijn hoofd tegen een muur te lopen om te we-
ten dat dat pijn doet. In het ene geval is een zintuiglijke be-
vestiging nodig, in het andere niet.

Maar die pijn kan ik me herinneren. Ooit ben ik ergens te-
genaan gelopen en sinds die tijd weet ik dat je beter niet te-
gen muren of deuren aan kunt lopen. Tegelijk weet ik veel
zonder dat daar enige ervaring aan te pas is gekomen.

Is er verschil tussen 'weten' en een mening die klopt?

Iemand beweert dat '3' de uitkomst is van '1 + 1'. Hoe komt
het dat ik dit niet meteen als een fout of vergissing be-
schouw? Eerder ga ik uit van een intentie van de spreker om
mij iets duidelijk te maken, dan dat ik denk dat hij niet kan
rekenen. Je zou bijvoorbeeld kunnen verwachten dat er een
toelichting komt in de sfeer van 'het geheel is meer dan de

som der delen'. Iemand doet een onware uitspraak met het doel mij op bepaalde gedachten te brengen.

Hoe kan ik beoordelen of '90 percent of everything is crap' een al of niet ware uitspraak is? Is het lulkoek om te stellen dat het meeste wat wij zeggen en schrijven bullshit is?

Maar is al die onzin overbodig? Nutteloos? De wereld loopt over van de onzin en je zou je kunnen afvragen of daar functies of behoeften onder liggen. Bullshit is niet toevallig, niet per ongeluk en is bij mijn weten ook geen natuurverschijnsel.

Een kind van negen zegt dat het twijfelt aan de juistheid van de relativiteitstheorie. Wat zou je daarvan denken? Waarschijnlijk niet dat dit kind te jong is om iets van natuurkunde te begrijpen. Daar is de uitspraak te opmerkelijk voor. Er zijn ware uitspraken die beperkt informatief zijn, zoals een tautologie. Wit is wit. Gratis en voor niks. Maar dit is iets anders. Wat het kind zegt is zo apart, dat je geneigd kunt zijn om zijn uitspraak niet meteen als onwaar te beschouwen. Je bent geneigd om 'Ik twijfel aan de relativiteitstheorie' als een zinnige, bewust gedane mededeling op te vatten (in elk geval niet als bullshit of een bewuste leugen). En dat doe je omdat de omstandigheden de uitspraak zo ongeloofwaardig maken.

Ik geloof x omdat het zo absurd is.

Te zeggen dat je iets zeker weet, impliceert niet dat het zo is. Uit woorden volgt geen bestaan. Ik weet zeker dat ik daarnet een kop koffie heb omgestoten. Ik weet zeker dat spoken bestaan. Vergelijk dat met: Ik weet zeker dat die man een leugenaar is. Of: Ik weet zeker dat de grond nat wordt als het regent. Voor die omgestoten kop koffie kan ik wijzen naar een

plas koffie op de vloer. Waar kan ik naar wijzen als het over spoken gaat (en niet bij wijze van grap naar jou)? Gaat het erom dat je een manier kent om te bewijzen wat je zegt? Wat zou de aanleiding moeten zijn om te geloven wat ik zeg?

De hele wereld kan A geloven en ik kan zeggen dat ik niet A maar B geloof. Als ik iets geloof, zeg B, volgt daar dan uit dat B het geval is? Dat het juist is om te denken dat B het geval is? Ik geloof dat B, heb redenen om aan te nemen dat B het geval is. Maar daar heb jij geen vrede mee. Wat ik zeg, overtuigt jou niet. Op de een of andere manier zal ik moeten aangeven waarom ik dat geloof, hoe ik dat weet. Waar die kennis vandaan komt.

Ik weet x omdat het aan mij is geopenbaard. Ik weet x omdat ik het in de sterren geschreven zag. Ik weet x omdat een spirituele energie mij dat op een begraafplaats heeft ingefluisterd.

Je zegt dat je iets 'weet' op grond van bepaalde redenen. Maar hoeveel redenen je ook hebt, en van welke aard ze ook zijn, een ander hoeft zich daar niks aan gelegen te laten liggen. Zie het geval Keleher. Dat heeft niks met de grenzen van taalspelen te maken. Ook binnen hetzelfde taalspel is het mogelijk, normaal misschien, dat de een zich niet door een ander zal of kan laten overtuigen.

En andersom: zeggen dat je zeker bent dat A niet bestaat, impliceert op geen enkele manier dat A niet bestaat. Uit louter woorden volgt bestaan noch niet-bestaan.

Als iemand je vraagt om een leuk verhaal te vertellen, dan is de vraag of het een waar verhaal moet zijn waarschijnlijk niet het eerste wat in je opkomt. Als het maar boeiend, raadselachtig of vol fantasie is. Waarheid is niet noodzakelijk al-

tijd meteen relevant of gewenst (je zou eens moeten uitzoeken hoe vaak leugens hebben geholpen om grote rampen te voorkomen). Boeiend of overtuigend zijn natuurlijk andere categorieën dan waar of onwaar. Uiteraard kan een onware bewering boeiend, overtuigend zijn.

‘Ik zeg je dit omdat ik daar redenen voor heb. Ik wil dat jij weet wat ik al wist. Het is geen onzin. Het is ook niet onwaar. Ik doe een informatieve, ware uitspraak.’ Met een collega loop ik over straat. Het heeft geregend en de grond is nat. Ik wijs naar de grond en zeg: ‘De grond is nat.’ Zijn er redenen om te veronderstellen dat ik niet de waarheid spreek? Dat ik met zo’n uitspraak iets probeer te bewerkstelligen? Dat ik uit mijn nek klets? Stel dat mijn collega om de een of andere reden op blote voeten loopt. Mijn opmerking is dan vooral op handelen gericht. Ik zeg ‘De grond is nat’ om hem op een gedachte te brengen, namelijk schoenen aan te doen. Ik weet wat ik zie, ik zeg wat ik zie, met als motief om mijn collega te behoeden voor koude voeten.

Ik weet omdat ik zie, omdat ik ruik, omdat ik kan lezen, kan luisteren, kan rekenen, elementen kan combineren. Dat lijken allemaal plausible redenen om te zeggen dat je ‘iets’ weet. Dat je iets zegt te weten, veronderstelt nog niet dat je in staat bent je bewering te staven, te bewijzen. Is bewijs of een soort onderbouwing altijd nodig? Misschien zit je er een beetje naast. Misschien zit je er helemaal naast. Evidentie zal dan een rol spelen. En dat is iets anders dan zeggen: ‘Ik zie dit nou eenmaal zo.’ Of: ‘We zien hetzelfde, maar mijn beoordeling of interpretatie van wat ik zie is anders dan die van jou.’

Er is die flauwe grap: een schoenenfabrikant arriveert in een land waar iedereen op blote voeten loopt. ‘Een geweldige kans!’ roept de man. Een maand later bezoekt een andere

schoenenfabrikant hetzelfde land: hij ziet dat iedereen op blote voeten loopt en concludeert dat er geen markt is.

Kun je eindeloos op zoek blijven naar evidentie, naar een rechtvaardiging van een uitspraak? Bij iets wat zichtbaar is of als je iets kunt uitrekenen hoef je niet zover te gaan. Maar denk aan die vreemde dingen die piloten hebben zien vliegen. Wat zij zagen geldt voor hen als een soort bewijs terwijl anderen zeggen dat er niets te 'zien' is, domweg omdat ufo's niet bestaan.

Jouw allerbeste vriend, een geniaal natuurkundige en een meester in logisch redeneren, zegt tegen jou dat hij gisteravond om vier minuten voor negen een ufo boven zijn huis heeft gezien. Misschien wil hij je voor de gek houden? Zou zintuigelijke evidentie een rol spelen in jullie gesprek? En als hij een foto zou hebben gemaakt, waarop een vlek of vorm te zien is, zou dat iets uitmaken voor jouw oordeel? (In een film hoorde ik iemand zeggen dat het vast geen toeval is dat alle foto's van vreemde objecten in de lucht zo vaag en onscherp zijn.)

Iemand zegt zeker te weten dat er een verband bestaat tussen de compositie van een gezicht (de plek van de ogen, de stand van de wenkbrauwen, de hoogte van het voorhoofd) en eventuele criminele aanleg van die persoon. 'Aan de stand van zijn ogen kan ik zien dat hij een zakkenroller is.' Wat zou je daarvan zeggen? Dat vind ik omdat ... Tot er geen 'omdat' meer is.

Charles Bukowski zegt dat vooral onwetenden vol zelfvertrouwen zijn. Kennis die inzicht biedt, licht werpt op nieuwe verbanden, kennis die helpt om de wereld beter te begrijpen – juist daar groeit de twijfel. Steeds meer weten leidt tot steeds minder weten.